

บทที่ 9

การออกแบบและจัดทำหนังสือ

วิวัฒนาการในการจัดรูปเล่มหนังสือนั้น อาจกล่าวได้ว่าเกิดจากการเปลี่ยนแปลงลักษณะของหนังสือ ตามความจำเป็นในแต่ละยุคแต่ละสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยการพิมพ์หนังสือในสมัยแรก ๆ นิยมพิมพ์เป็นแผ่น ๆ และเป็นม้วน ดังตัวอย่าง การพิมพ์หนังสือวัชรสูตรของจีนซึ่งถือว่าเป็นการพิมพ์ครั้งแรกในลักษณะที่เป็นม้วน ต่อมาพบว่ารูปเล่มของหนังสือที่เป็นม้วนนั้นมีความยุ่งยากต่อการที่จะตรวจค้นเนื้อหาที่อยู่ในตอนกลาง ๆ ม้วน ผู้จัดพิมพ์ชาวจีนจึงได้คิดวิธีการพับกระดาษที่พิมพ์แล้วกลับไปกลับมาซึ่งมีลักษณะคล้ายหีบเพลงชัก ที่มีลักษณะเช่นเดียวกันกับสมุดข่อยโบราณของไทย ทำให้การเปิดค้นคว้าตอนใดตอนหนึ่งกระทำได้ง่ายขึ้น

ในปี ค.ศ.1116 ชาวจีนได้รู้จักการเย็บหนังสือด้วยเชือกทางด้านข้างของหนังสือซึ่งกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดรูปเล่มหนังสือ ต่อมาความเจริญด้านการพิมพ์ได้แพร่หลายไปสู่ทวีปยุโรปทำให้มีการพัฒนารูปแบบของการจัดรูปเล่มหนังสือ จนมีลักษณะรูปเล่มใกล้เคียงกับหนังสือในปัจจุบัน แต่ในด้านศิลปะการออกแบบจัดหน้าหนังสือนั้นยังไม่สู้จะพิถีพิถันมากนัก โดยขอให้มียี่สิบตัวหนังสือก็ถือว่าเป็นหนังสือแล้ว จนในปี ค.ศ.1888 William Morris ได้จัดตั้งสำนักพิมพ์ขึ้นในประเทศอังกฤษ โดยย้ำความสำคัญของการออกแบบรูปเล่มหนังสือในการจัดพิมพ์ว่า “เป็นศิลปะที่ต้องจัดทำด้วยความประณีตรอบคอบ” จึงทำให้ผู้จัดพิมพ์หนังสือต่าง ๆ หันมาให้ความสำคัญต่อการออกแบบและจัดทำหนังสือยิ่งขึ้น และทำให้ศิลปะการพิมพ์หนังสือพัฒนากว้างขวางมาจนถึงปัจจุบัน

ความหมายของการออกแบบหนังสือ

หนังสือเป็นสิ่งพิมพ์ที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องเดียวกันตลอดเล่ม เย็บรวมเป็นรูปเล่มถาวร มีส่วนประกอบของรูปเล่มที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย ปกหน้า ปกใน คำนำ สารบัญ เนื้อเรื่อง บรรณานุกรม เป็นต้น และการออกแบบเป็นการวางแผน หรือความตั้งใจว่าจะดำเนินการอย่างไรใดอย่างหนึ่งที่เป็นระบบและมีแบบแผนตามที่ได้กำหนดล่วงหน้าไว้

ดังนั้นการออกแบบหนังสือ (book design) หมายถึงการกำหนดความคิดรวบยอดการวางแผน และกำหนดโครงสร้างทางกายภาพของหนังสือเล่ม โดยคำนึงถึงการจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ของหนังสือให้เป็นรูปร่าง และได้สัดส่วนของหนังสือที่ออกมาเป็นระเบียบ สวยงาม

อ่านง่าย และมีความน่าสนใจ ตลอดจนมีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการจัดพิมพ์หนังสือ นั้น ๆ ด้วย

นักออกแบบจะต้องหาวิธีชี้ชวนผู้อ่านให้ติดตามอ่านหนังสือเล่มนั้น ตั้งแต่ปกหน้าไปจนถึงปกหลังด้วยความสนใจ การจะดูว่าการออกแบบหนังสือประสบความสำเร็จหรือไม่จะดูจากรูปเล่มของหนังสือนั้น ๆ ว่าน่าจับต้องหรือไม่ มีการจัดวางองค์ประกอบน่าอ่าน น่าสนใจเพียงใด ผลงานออกแบบนั้นจะต้องไม่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสับสน หรือเบื่อหน่าย ตรงกันข้ามนักออกแบบจะต้องใช้ความพยายามทุก ๆ ทางที่จะทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสะดุดตาในรูปเล่มทางกายภาพเบื้องต้น และเมื่อพลิกเข้าไปด้านในก็เกิดความรู้สึกอยากติดตามอ่านเนื้อเรื่องในหนังสือไม่ว่าเรื่องนั้นจะเป็นเรื่องหนักหรือเรื่องเบา การออกแบบและจัดทำหนังสือที่ดีควรเป็นการทำให้ผู้อ่านสามารถติดตามอ่านเนื้อหาของหนังสือเล่มนั้นต่อไปได้อย่างสบายตา มีความเข้าใจเนื้อหา ประโยคต่อประโยค ย่อหน้าต่อย่อหน้า เรื่องต่อเรื่อง สัมพันธ์กันไปตลอดทั้งเล่ม ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะที่สำคัญอันเกิดจากการได้มีการออกแบบหนังสือไว้ได้นั่นเอง

ประเภทของหนังสือ

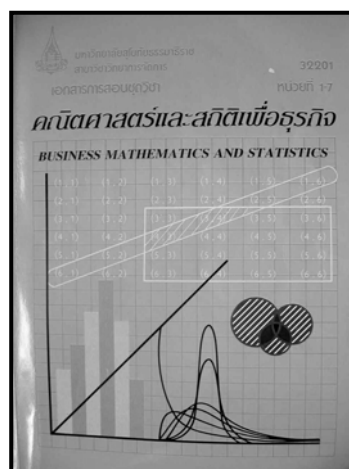
การออกแบบและจัดทำหนังสือต้องมีโครงสร้างที่ดี แน่นอน รอบคอบ และสมบูรณ์แบบ เพื่อนำเสนอข้อมูลปริมาณมากให้ง่ายแก่การอ่าน และสามารถติดตามเนื้อหาได้โดยไม่สับสนหรือเบื่อหน่าย ในขณะที่การออกแบบและจัดทำหนังสือพิมพ์ต้องการความยืดหยุ่นเพื่อรองรับความหลากหลายของเรื่องที่เป็นข่าวสารและความรวดเร็วในการผลิต ส่วนการออกแบบและจัดทำ นิตยสารหรือวารสารต้องการความพิเศษในการสร้างเอกลักษณ์ให้แตกต่างจากนิตยสารหรือวารสารฉบับอื่น ๆ ในประเภทเดียวกัน ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับหนังสือพิมพ์และนิตยสารแล้ว จะพบว่าหนังสือจะมีกลุ่มเป้าหมายที่แคบกว่าซึ่งผู้เขียนจะทราบแน่นอนว่าต้องการสื่อสารกับผู้ใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือประเภทเฉพาะทาง เช่น หนังสือวิชาการต่าง ๆ กลุ่มเป้าหมายเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบและจำนวนขององค์ประกอบต่าง ๆ ในหนังสือ เช่น ควรใช้ภาพประกอบหรือไม่ หากใช้จะใช้ภาพประกอบรูปแบบใด จำนวนเท่าใด เป็นต้น

นอกจากผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ลักษณะเนื้อหาของหนังสือก็เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่มีผลต่อการออกแบบหนังสือ ดังนั้นนักออกแบบจึงต้องรู้ว่าหนังสือนั้นมีประเภทใดบ้างตาม ซึ่งการแบ่งประเภทของหนังสือสามารถทำได้หลายวิธีแล้วแต่จะยึดหลักเกณฑ์ใดวิธีที่นิยมแบ่งกัน คือการแบ่งตามเนื้อหา และการแบ่งตามลักษณะการแต่ง

1. การแบ่งประเภทหนังสือตามลักษณะเนื้อหา สามารถแบ่งย่อยเป็น 2 วิธีคือการแบ่งตามเนื้อหากว้าง ๆ และการแบ่งตามเนื้อหาย่อย

1.1 การแบ่งประเภทตามเนื้อหากว้าง ๆ ได้แก่

1.1.1 หนังสือตำราและสารคดี ตำราเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นตามหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับและแขนงวิชาต่าง ๆ มีเนื้อหาวิชาการล้วน และมีลักษณะเหมือนหนังสือสารคดี คือ มุ่งให้ความรู้ ต่างกันแต่ว่า หนังสือสารคดีนอกจากจะให้สาระประโยชน์ในขอบเขตที่ไม่จำกัดแล้วยังให้ความเพลิดเพลินจากสำนวนภาษา ลีลาการเขียน หรือเนื้อหาด้วย ดังภาพที่ 9.1

ภาพที่ 9.1 ตัวอย่างหนังสือตำรา
ที่มา (หึ่งหนังสือ, 2546)

1.1.2 หนังสือบันเทิงคดี หรือหนังสือประเภทนวนิยาย เป็นหนังสือที่เขียนขึ้นจากประสบการณ์หรือจินตนาการของผู้ประพันธ์ โดยอาศัยเค้าความจริงของชีวิตและสังคม มุ่งหมายให้ความเพลิดเพลิน กระทบอารมณ์ยังผู้อ่านเป็นสำคัญ ในขณะที่เดียวกันผู้อ่านจะได้รับข้อคิด คติชีวิตที่น่าสนใจ ซึ่งผู้เขียนแทรกไว้ในเรื่องด้วย

1.2 การแบ่งประเภทตามเนื้อหาย่อย ได้แก่

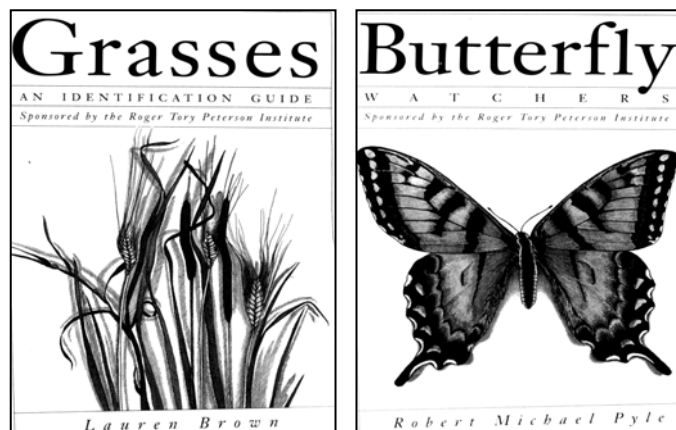
1.2.1 หนังสือสารคดี (non – fiction) เป็นหนังสือที่ให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ คือ หนังสือตำรา หนังสืออ่านประกอบ หนังสือความรู้ทั่วไป และหนังสือทางด้านสันตนาการ ดังภาพที่ 9.2

ภาพที่ 9.2 ตัวอย่างหนังสือสารคดี
 ที่มา (อมรรัตน์ จันทร์เพ็ญสว่าง, 2546, หน้า 1)

1.2.2 หนังสือนวนิยาย (fiction) เป็นหนังสือที่เสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากจินตนาการของผู้เขียน เรียบเรียงขึ้นเพื่อความเพลิดเพลิน

1.2.3 หนังสืออ้างอิง (reference book) เป็นหนังสือที่ช่วยตอบปัญหาทั้งทางด้านวิชาการและเรื่องทั่วไป ผู้อ่านใช้ประกอบหรือเพื่อกันค้นคว้าในบางเรื่องตอน ดังภาพที่ 9.3

ภาพที่ 9.3 ตัวอย่างหนังสืออ้างอิง
 ที่มา (Silver, 1992, p. 58)

2. การแบ่งตามลักษณะการแต่ง อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

2.1 ร้อยแก้ว (prose) เป็นหนังสือที่ใช้ความเรียงไม่มีการกำหนดลักษณะบังคับในการแต่งแต่ประการใด หนังสือส่วนใหญ่จะแต่งด้วยร้อยแก้ว ไม่ว่าจะเป็นหนังสือสารคดี หรือหนังสือนวนิยาย

2.2 ร้อยกรอง (verse) เป็นหนังสือที่มีการกำหนดลักษณะบังคับในการแต่ง เช่น กำหนดจำนวนคำในแต่ละบท กำหนดสัมผัสกำหนดเสียงหนักเบา บังคับวรรคบังคับคำเป็นต้น ซึ่งแบ่งย่อยตามลักษณะการแต่งได้อีกหลายประเภท เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย กลบท ลิลิต เป็นต้น การแบ่งหนังสือประเภทร้อยกรองนี้ถ้าแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการใช้ อาจแบ่งเป็นบทละคร ใช้สำหรับแสดงละคร บทเสภา ใช้สำหรับขับเสภาหรือเล่นนิทาน เพลงยาวใช้เป็นบทฟากรัก นิราศใช้แสดงความรัก ความอาลัย หรือคร่ำครวญยามจากกันไกล เป็นต้น

นอกจากการแบ่งประเภทหนังสือดังที่กล่าวมาแล้วเราอาจแบ่งย่อย ๆ ลงไปได้อีกตามความต้องการโดยไม่มีหลักเกณฑ์อะไรตายตัว เช่น แบ่งเป็นหนังสือนิยาย หนังสือวิชาการ หนังสือวิชาชีพ หนังสือสารคดี หนังสือกวีบทละคร หนังสือการ์ตูน เป็นต้น และจะเห็นได้ว่าหนังสือมีความแตกต่างจากหนังสือพิมพ์ในหลายประเด็น เช่น หนังสือมีขนาดเล็ก มีปกหุ้มและเย็บเล่ม ในขณะที่หนังสือพิมพ์มีขนาดใหญ่วางกระดาษซ้อนกัน ไม่มีปก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างกันทางด้านเนื้อหา ตลอดจนวัตถุประสงค์ในการจัดทำ ลักษณะและการจำแนกหนังสือนั้น บางประเภทสามารถแยกออกได้อย่างชัดเจนในขณะที่บางประเภทไม่สามารถแบ่งแยกได้อย่างเด่นชัด

แต่อย่างไรก็ตามการได้ทราบถึงผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายและประเภทเนื้อหาของหนังสือจะช่วยให้สำนักออกแบบสามารถวางแผนและออกแบบหนังสือได้อย่างเหมาะสมต่อไป

ข้อดีและข้อจำกัดของหนังสือ

หนังสือนั้นถึงแม้ว่าจะมีหลากหลายประเภทเพื่อสนองตอบความต้องการด้านข้อมูลข่าวสารและเรื่องราวต่าง ๆ หากพิจารณาในภาพรวมทั่วไปก็พบว่าทั้งข้อดีและข้อจำกัดบางประการดังนี้

1. ข้อดีของหนังสือ

- 1.1 มีความคงทนถาวรในด้านเนื้อหาสาระ เก็บสะสมไว้อ่านได้โดยไม่ล้าสมัย
- 1.2 ให้อรรถาธิบายเนื้อหาลึกซึ้ง
- 1.3 ให้ความรู้ น่าเชื่อถือ สามารถอ้างอิงได้

- 1.4 เนื้อหาที่มีความหลากหลาย
- 1.5 ให้ความสนุกเพลิดเพลิน เช่น หนังสือการ์ตูน
- 1.6 เจาะกลุ่มเป้าหมายได้ชัด เช่น ตำราเรียน สำหรับกลุ่มนักเรียน นักศึกษา เป็นต้น
- 1.7 สามารถพกพาไปได้ไกล ทุกสถานที่
- 1.8 ราคาถูก คนทุกระดับชั้นสามารถหาซื้ออ่านได้
2. ข้อเสียของหนังสือเล่ม
  - 2.1 เนื้อหาเป็นวิชาการไม่น่าสนใจ เช่น ตำราเรียน เป็นต้น
  - 2.2 ผลิตได้ช้า เพราะไม่มีกำหนดระยะเวลาออกที่แน่นอน เช่น ตำราทางวิชาการ
  - 2.3 ผู้ที่อ่านหนังสือไม่ออกทำความเข้าใจเนื้อหาได้ยาก
  - 2.4 รูปเล่มอาจฉีกขาดได้ง่าย
  - 2.5 เนื้อหาที่มีความเป็นสากลน้อยกว่าวิทยุโทรทัศน์ คือ หนังสือบางเล่มกำหนดออกช้า เนื้อหาจึงไม่ทันสมัย แต่วิทยุโทรทัศน์เมื่อมีรายการใหม่ ๆ สด ๆ ก็สามารถนำเสนอได้ทันที

ข้อแตกต่างระหว่างหนังสือกับสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างหนังสือกับสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น ๆ พบว่ามีความแตกต่างกันหลายประการดังนี้

1. เนื้อหาเป็นแนววิชาการ ในเล่มหนึ่ง ๆ เนื้อหาจะจบในเล่มเสมอ
2. ไม่มีกำหนดออกที่แน่นอนเหมือนหนังสือพิมพ์ หรือนิตยสาร
3. ไม่มีโฆษณาในเล่ม
4. หนังสือเล่มหนึ่ง ๆ มักจะแต่งด้วยผู้เขียนคนเดียว และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
5. สามารถนำมาอ้างอิง หรือใช้ทำรายงานได้

ปัจจัยที่มีผลต่อการออกแบบและจัดทำหนังสือ

หนังสือในแต่ละประเภทดังกล่าว จะสังเกตได้ว่ามีรูปเล่มและลักษณะที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด และปัจจัยที่มีผลต่อการออกแบบและจัดทำรูปเล่มหนังสือให้มีลักษณะต่างกัันนั้น มีอยู่ 2 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ปัจจัยด้านความงาม (beauty) และการรับรู้ (perception) ของมนุษย์ โดยหลักการของการรับรู้ของมนุษย์ในแต่ละเพศ แต่ละวัย แต่ละระดับการศึกษา ย่อมมีการรับรู้ทางความงามแตกต่างกัน เช่น เด็กเล็ก ๆ จะชอบสีสดใส แต่พอโตเป็นผู้ใหญ่จะหันมาชอบสีที่คล้ำหม่นลง

หรือเด็ก ๆ อาจชอบรูปภาพง่าย ๆ แบบการ์ตูน แต่ผู้ใหญ่จะชอบรูปภาพที่มีรายละเอียด เช่น ภาพถ่าย ดังนั้นผู้จัดทำหนังสือจึงจำเป็นต้องออกแบบหนังสือให้มีความเหมาะสมกับความสนใจของผู้อ่านหรือกลุ่มเป้าหมายของหนังสือเป็นสำคัญ

2. ปัจจัยด้านประโยชน์ใช้สอย (function) หนังสือที่มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น หนังสือตำราวิชาการกับหนังสือพจนานุกรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์การใช้ต่างกันก็ย่อมมีผลต่อการออกแบบและจัดรูปแบบต่างกัน โดยหนังสือตำราผู้อ่านจำเป็นต้องอ่านตั้งแต่หน้าแรกถึงหน้าสุดท้ายตามลำดับ การออกแบบตัวหนังสือหรือภาพประกอบจำเป็นต้องจัดทำให้มีลักษณะที่อ่านได้ง่าย แต่ในกรณีพจนานุกรมนั้นผู้อ่านไม่จำเป็นต้องอ่านทุกหน้า แต่จะมุ่งอ่านเฉพาะคำศัพท์ที่ต้องการศึกษาค้นคว้า จึงอาจใช้ตัวอักษรเล็ก ๆ เพื่อจะทำให้สามารถบรรจุคำจำนวนมาก ๆ ได้ นอกจากนี้ปัจจัยด้านประโยชน์ใช้สอยยังมีผลต่อการเลือกใช้วัสดุในการพิมพ์ด้วย เช่น หนังสือพิมพ์มีอายุในการอ่านสั้น ไม่จำเป็นต้องเก็บรักษาไว้นาน ๆ กระดาษที่ใช้จึงเป็นกระดาษชนิดราคาถูก เช่น กระดาษปรู๊ฟ สำหรับตำรา เป็นหนังสือที่ผู้อ่านย่อมเก็บรักษาเป็นเวลานาน กระดาษที่ใช้จึงควรใช้กระดาษชนิดดี เช่น กระดาษปอนด์ หรือกระดาษอาร์ต เป็นต้น

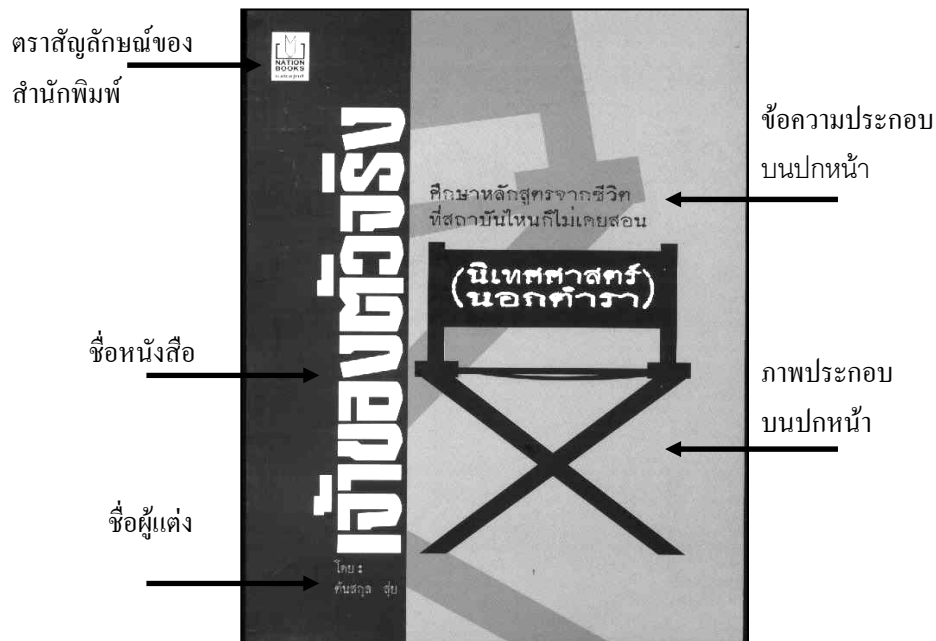
องค์ประกอบของการออกแบบหนังสือ

การออกแบบหนังสือก็มีหลักการเหมือนกับการออกแบบสิ่งพิมพ์อื่นซึ่งได้กล่าวถึงไปแล้ว หากว่าหนังสือมีส่วนประกอบที่แตกต่างกับจากสิ่งพิมพ์อื่นเพิ่มเติมสำหรับใช้เป็นประโยชน์ในการออกแบบ ซึ่งส่วนประกอบของหนังสือที่สำคัญแต่ละส่วนมีดังนี้

1. ปกหน้า ปกหน้าของหนังสือเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดเช่นเดียวกับหน้าแรกของหนังสือพิมพ์และปกหน้าของนิตยสาร โดยปกหน้าจะต้องทำหน้าที่ดึงดูดความสนใจของผู้พบเห็นให้อยากหยิบขึ้นมาดูจากชั้นหนังสือ ในขณะที่เดียวกันปกหน้าของหนังสือก็ต้องทำหน้าที่สื่อสารให้เห็นถึงความคิดเบื้องหลังรวมทั้งบุคลิกลักษณะของเนื้อเรื่องภายในหนังสือด้วย เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ทั้งสองส่วนนี้ นักออกแบบจะต้องทำการออกแบบส่วนต่าง ๆ ในปกหน้าของหนังสือ ดังภาพที่ 9.4

1.1 ชื่อหนังสือหรือชื่อเรื่อง เป็นองค์ประกอบในส่วนของตัวอักษรที่จะต้องได้รับการออกแบบให้ดูโดดเด่นกว่าตัวอักษรอื่น ๆ ขนาดของตัวอักษรที่ใช้เป็นชื่อหนังสือนี้มักจะมีขนาดใหญ่เพื่อให้ผู้ที่เดินผ่านชั้นหนังสืออ่านเห็นได้ ส่วนรูปแบบของตัวอักษรนั้นจะต้องสะท้อนบุคลิกภาพของหนังสือว่าเนื้อเรื่องมีลักษณะเป็นประเภทใด เช่น หากเป็นนวนิยายรักหวานชื่นก็อาจจะ

ใช้ตัวอักษรที่มีรูปแบบโค้งมนและมีการลากหางยาว ๆ เป็นต้น รูปแบบของตัวอักษรของชื่อ

ภาพที่ 9.4 ส่วนประกอบของปกหนังสือ
ที่มา (ต้นสกุล สุ่ม, 2545, หน้า 1)

หนังสือนี้อาจจะเลือกเอาจากแบบตัวอักษรที่มีใช้กันอยู่ทั่วไป หรืออาจจะมีกานำตัวอักษรเหล่านี้มาจัดเรียงในลักษณะที่พิเศษเป็นตราสัญลักษณ์ก็ได้ เนื่องจากส่วนใหญ่แล้วจะไม่มีตัวอักษรมามากมายหลายตัวนักทำให้ไม่ยากที่จะนำมาออกแบบให้มีความพิเศษกว่าที่จะใช้แบบตัวอักษรสำเร็จรูป ส่วนตำแหน่งของชื่อหนังสือนี้อาจจะอยู่ที่ใดในปกหน้าก็ได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วนิยมนวางไว้ในส่วนบนของหน้าเพราะเป็นตำแหน่งที่ผู้พบเห็นจะมองก่อนส่วนอื่น ๆ

1.2 ชื่อผู้แต่งหรือชื่อผู้แปล เป็นองค์ประกอบในส่วนของตัวอักษรที่มีความสำคัญลงมาจากชื่อหนังสือ และในกรณีที่ผู้แต่งหรือผู้แปลเป็นนักเขียนหรือนักแปลที่มีชื่อเสียงและมีผู้ติดตามผลงานเป็นประจำก็ยิ่งมีความจำเป็นที่จะต้องทำให้องค์ประกอบในส่วนนี้มีความเด่นอย่างไรก็ตามก็ต้องไม่เด่นไปกว่าชื่อหนังสือ ดังนั้นขนาดของตัวอักษรที่เป็นชื่อนี้จึงควรมีขนาดเล็กกว่าตัวอักษรที่เป็นชื่อหนังสืออย่างน้อยครึ่งหนึ่ง เพื่อไม่ให้แย่งกันเด่น ส่วนรูปแบบนั้นมักจะนิยมทำกันเป็นสองลักษณะคือใช้ตัวอักษรสำเร็จรูปที่มีลักษณะเหมาะสมกับบุคลิกภาพของ

หนังสือมาเรียงเป็นชื่อ หรืออาจจะมีการใช้ลายเซ็นหรือลายมือชื่อของผู้แต่งหรือผู้แปลมาขยายใต้ตำแหน่งของชื่อมักจะวางไว้ที่ได้ชื่อหนังสือให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากผู้แต่งหรือผู้แปลมีชื่อเสียงก็อาจจะวางไว้ที่เหนือชื่อหนังสือเพื่อให้ผู้พบเห็นได้เห็นในทันทีก็ได้ หากไม่วางประกอบกับชื่อหนังสือ ก็สามารถนำมาวางแยกออกมาในตอนล่างของหน้าปกหน้าเพื่อให้เหมือนเป็นข้อความทิ้งท้ายก็ได้

1.3 ภาพประกอบปกหน้า เนื่องจากในปกหน้านั้นไม่มีส่วนที่เป็นข้อความอะไรที่จำเป็นนอกจากชื่อหนังสือและชื่อผู้แต่ง จึงมีการนำเอาส่วนประกอบที่เป็นภาพเข้ามาใช้เพื่อให้เนื้อหาหน้ากระดาษน่าสนใจยิ่งขึ้น ภาพประกอบปกหน้านี้มีลักษณะที่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้พบเห็น และต้องสื่อสารความคิดเบื้องหลังรวมทั้งบุคลิกลักษณะของเนื้อเรื่องให้ผู้พบเห็นสามารถเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว สำหรับหนังสือนวนิยายแล้วอาจจะใช้ภาพตัวละครหรือฉากใดฉากหนึ่งในหนังสือตามจินตนาการของผู้เขียนมาวาดหรือถ่ายภาพเพื่อใช้เป็นภาพประกอบ หากไม่ใช่ภาพที่เป็นรูปธรรมชาติก็สามารถเลือกใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ มาจัดองค์ประกอบเป็นภาพ เป็นต้น นอกจากภาพเหมือนจริงและสัญลักษณ์แล้ว ก็ยังมีการใช้ภาพนามธรรมต่าง ๆ คือภาพที่ดูแล้วไม่รู้ว่าป็นรูปของอะไร หากภาพนั้นสามารถให้ความรู้สึกที่บ่งบอกถึงบุคลิกภาพของหนังสือได้ การใช้ภาพนามธรรมก็มีข้อดีในแง่ที่จะส่งเสริมให้ผู้พบเห็นได้ใช้จินตนาการของตนเองมากกว่าภาพเหมือนจริงหรือสัญลักษณ์

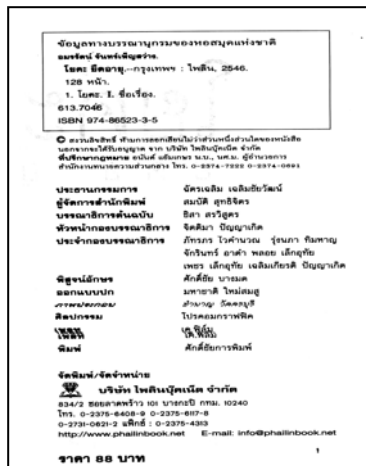
ส่วนการนำเสนอภาพประกอบในปกหน้านั้น อาจจะทำได้ทั้งแบบที่เป็นภาพอยู่ในกรอบแยกส่วนกันกับชื่อเรื่องและชื่อผู้เขียน หรือเป็นภาพขยายตัดตกเต็มหน้าปกแล้วเจาะชื่อเรื่องและชื่อผู้เขียนเจาะอยู่ในภาพก็ได้ แต่ถ้าหากภาพประกอบนั้นมืองค์ประกอบของภาพที่ดูสับสนหรือมีสีสันทันมากหลายสีในภาพ นักออกแบบก็ควรพิจารณาจัดภาพนั้นไว้ในกรอบแยกจากชื่อเรื่องและชื่อหนังสือ เพราะหากใช้แบบเจาะตัวอักษรในภาพก็อาจจะทำให้ยากแก่การอ่านได้ แม้ว่าหนังสือส่วนใหญ่เลือกที่จะมีภาพประกอบปกหน้า แต่อย่างไรก็ตามหนังสือบางเล่มอาจเลือกที่จะไม่ใช่ภาพประกอบก็ได้ โดยอาจจัดวางตัวอักษรของชื่อหนังสือและชื่อผู้แต่งให้น่าสนใจ ร่วมกับการใช้พื้นหลังที่เป็นสีหรือแถบสีสื่อบุคลิกภาพของหนังสือ

1.4 ข้อความประกอบหน้าปกหน้า เป็นองค์ประกอบที่เป็นตัวอักษรอีกองค์ประกอบหนึ่งซึ่งอาจมีในหนังสือบางเล่ม เพื่อให้รายละเอียดที่สำคัญเพิ่มเติม เช่น เป็นหนังสือในชุดที่มีหลายเล่ม หรือ เป็นหนังสือที่ได้รับรางวัล เป็นต้น ข้อความเหล่านี้ควรได้รับการออกแบบให้มีความสำคัญ รองจากชื่อหนังสือและชื่อผู้แต่งหรือผู้แปลทั้งในด้านขนาด และรูปแบบ ส่วนตำแหน่งก็มักจะอยู่เหนือชื่อหนังสือ เช่น ที่มุมขวาบน เป็นต้น

1.5 ตราสัญลักษณ์ของสำนักพิมพ์ เป็นองค์ประกอบซึ่งอาจจะอยู่ที่ปกหน้าหรือใน ส่วนอื่น ๆ เช่น สันหนังสือ โดยมักไม่ให้มีขนาดใหญ่มากนัก และวางอยู่ในตำแหน่งที่แยกออก จากองค์ประกอบอื่น ๆ อย่างชัดเจน

2. ใบบ่มปก หนังสือบางเล่มอาจมีใบบ่มปก การออกแบบใบบ่มปกให้ใช้หลักการ เดียวกันกับการออกแบบปกหน้าที่ได้กล่าวไปแล้ว ส่วนใหญ่สำหรับหนังสือที่มีใบบ่มปกนั้น ตัว ปกจริง จะไม่มีองค์ประกอบอะไรมากนอกจากชื่อหนังสือและชื่อผู้แต่ง

3. หน้าลิขสิทธิ หน้าลิขสิทธิ เป็นหน้าที่ถือว่าเป็นทางการที่สุดของหนังสือ เนื่องจาก เป็นหน้าที่มีรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับหนังสือ เป็นข้อมูลที่จะต้องถูกต้องและนำมาใช้อ้างอิงได้ ทั้งในทางวิชาการและทางกฎหมาย ในการออกแบบหน้านี้จึงควรจะเน้นความเรียบง่าย ไม่มีการ ประดับตกแต่ง ขนาดตัวอักษรที่ระบุข้อมูลต่าง ๆ เป็นตัวอักษรขนาดเล็กกว่าตัวอักษรในหน้าเนื้อ เรื่องเล็กน้อยและวางเรียงกันเป็นแถว จะเสมอหน้าหรือเสมอหลังก็ได้ ดังภาพที่ 9.5

ภาพที่ 9.5 ตัวอย่างหน้าลิขสิทธิ

ที่มา (อมรรัตน์ จันทร์เพ็ญสว่าง, 2546, หน้า 1)

4. หน้าคำอุทิศ หน้าคำอุทิศเขียนเพื่อให้ผู้เขียนใช้ในการอุทิศหนังสือให้แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง โดยการจัดวางองค์ประกอบมักเน้นความเรียบง่ายเพื่อแสดงความเคารพ หรือซาบซึ้งในบุญคุณ จึงต้องออกแบบให้หน้ามีลักษณะที่ดูจริงใจ การไม่ใช่องค์ประกอบอื่นใดมาประดับตกแต่งก็เป็นวิธี เหมาะสมที่จะทำให้เกิดผลลัพท์นั้น ส่วนขนาดของตัวอักษรที่เป็นคำอุทิศมักไม่ใช้ตัวอักษรที่มี อักษรที่มีขนาดใหญ่เกินไปนัก ตัวอักษรขนาดระหว่าง 16-24 พอยต์ ถือเป็นขนาดที่เหมาะสม ส่วนตำแหน่งนั้นจะอยู่ในส่วนใดของหน้าก็ได้

5. หน้าคำนำ องค์ประกอบในหน้าคำนำนี้จะประกอบไปด้วยข้อความคำนำ ชื่อผู้เขียน และบางครั้งก็อาจจะมีภาพของผู้เขียนด้วย ในส่วนข้อความคำนำนั้นมักจะใช้ตัวอักษรที่มีขนาดใกล้เคียงกับตัวอักษรที่ใช้เป็นเนื้อเรื่อง และมีการจัดเรียงที่ดูเรียบง่ายแบบสุภาพ อาจจะเป็นการเรียงแบบเสมอหน้า หรือแบบเสมอหน้าหลังชื่อผู้เขียนก็อาจจะใช้ตัวอักษรขนาดเดียวกันหรือใหญ่กว่าเล็กน้อยหรืออาจจะใช้ลายเส้น หรือลายมือชื่อก็จะเพิ่มความรู้สึกเป็นส่วนตัวมากขึ้น ในหน้าคำนำนี้บางครั้งก็อาจจะมีภาพถ่ายของผู้เขียนขนาดไม่ใหญ่ประกอบด้วย ปกติแล้วภาพของผู้เขียนนี้นิยมวางไว้ที่ปกหลังของหนังสือร่วมกับคำวิจารณ์หนังสือ

6. หน้ากิตติกรรมประกาศ หน้ากิตติกรรมประกาศมีเพื่อให้ผู้เขียนหรือสำนักพิมพ์ใช้ในการแสดงความขอบคุณต่อผู้ที่มีส่วนในการจัดทำหนังสือ หรือเป็นผู้ที่ให้การสนับสนุนด้านต่างๆ ในการจัดวางองค์ประกอบก็มักจะเน้นความเรียบง่ายเพื่อแสดงความขอบคุณ เน้นลักษณะที่ดูจริงใจ ในลักษณะเดียวกับหน้าคำอุทิศ

7. หน้าคำนิยม หน้าคำนิยมเป็นหน้าที่ผู้เขียนหรือสำนักพิมพ์ขอให้ผู้อื่นชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในด้านที่เกี่ยวข้องกับหนังสือนั้นเขียนขึ้นเพื่อแนะนำหนังสือ หรือแนะนำผู้เขียน มีหลักการในการใช้องค์ประกอบเช่นเดียวกับกับคำนำ

8. หน้าสารบัญ เนื่องจากหน้าสารบัญเป็นหน้าที่เน้นด้านประโยชน์ใช้สอยเพื่อป้องกันเนื้อหาที่อยู่ในหนังสือว่าเรื่องใดหรือตอนใดอยู่หน้าไหน การออกแบบหน้าสารบัญจึงต้องเน้นความสะดวกรวดเร็วในการอ่านเป็นหลัก องค์ประกอบในหน้านี้จึงมีเฉพาะส่วนที่เป็นชื่อตอนและเลขหน้า ไม่ควรองค์ประกอบตกแต่งอื่น ๆ เพราะจะทำให้หน้ากระดาดขรุขระและทำให้ค้นหาข้อมูลที่ต้องการได้ยากขึ้น โดยใช้ตัวอักษรขนาดใกล้เคียงกันกับเนื้อเรื่องและจัดเรียงแบบเสมอหน้า ส่วนเลขหน้านั้นก็ต้องเรียงให้เป็นแนวเดียวกันทุกบรรทัด

การออกแบบหน้าสารบัญของหนังสือ มักจะออกแบบให้มีระเบียบและอ่านง่าย คำนี้ถึงความสะดวกของผู้อ่านในการค้นหาเรื่องราวภายในเล่มหนังสือเป็นหลัก เพื่อให้ผู้อ่านเปิดหาได้โดยง่ายว่าเรื่องใดอยู่หน้าใด การออกแบบหน้าสารบัญของหนังสือเล่ม จึงไม่ใช่เทคนิคสร้างสรรค์ที่หวือหวาเท่าการออกแบบหน้าสารบัญของนิตยสาร ดังภาพที่ 9.6

สารบัญ	
บทนำ	
การฝึกโยคะคือประเพณีความอ่อนโยน	10
บทที่ 1	
ศิลปะแห่งการฝึกโยคะ	
โยคะประกอบด้วยอะไร	12
ความเป็นมาของโยคะ	13
โยคะกับสุขภาพ	15
ประโยชน์ทั่วไปของการฝึกโยคะ	17
โยคะและรูปแบบชีวิตที่มีสุขภาพดี	17
การใช้การฝึกโยคะในฐานะเป็นสิ่งเยียวยาโรคทางโรค	19
การสำรวจร่างกายในทุกๆ ด้าน	20
โยคะเหมาะสำหรับคุณหรือไม่	21
ชั้นเรียนของโยคะ	23
โยคะกับประจำเดือน	24
โยคะกับการตั้งครรภ์	25
บทที่ 2	
การเตรียมตัวฝึกโยคะ	
สภาพสิ่งแวดล้อม	27
อุปกรณ์ของการฝึก	27
สิ่งที่ควรจะทำกับตัวคุณเอง	28
เมื่อไรจะฝึกโยคะ	29
	30

ภาพที่ 9.6 ตัวอย่างหน้าสารบัญ

ทีมา (อมรรัตน์ จันทร์เพ็ญสว่าง, 2546, หน้า 7)

9. หน้าเนื้อเรื่อง หน้าเนื้อเรื่องในหนังสือนี้เป็นส่วนที่มีเนื้อเรื่องมากที่สุด มีการแบ่งออกเป็นบทตามลำดับมากน้อยตามแต่ผู้เขียนจะต้องการนำเสนอ อาจแบ่งในเชิงองค์ประกอบได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

9.1 หนังสือที่ไม่มีภาพประกอบหน้าเนื้อเรื่อง คือในหน้าเนื้อเรื่องทั้งหมดจะมีแต่องค์ประกอบที่เป็นตัวอักษรของข้อความเนื้อเรื่องเท่านั้น ขนาดของตัวอักษรก็จะขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และกลุ่มผู้อ่านที่ต้องการจะสื่อสารด้วย ปกติแล้วตัวอักษรที่ง่ายต่อการอ่านเป็นปริมาณมากอย่างต่อเนื่องจะอยู่ระหว่าง 14-16 พอยต์ การจัดองค์ประกอบในหน้าเนื้อเรื่องประเภทนี้มักจะเป็นแบบเรียบ ๆ ซ้ำ ๆ กันไปทุกหน้า ระบบกริดที่ใช้ก็ไม่จำเป็นจะต้องมีความซับซ้อนมาก โดยอาจใช้ระบบกริดที่ใช้กันทั่วไปก็ได้

9.2 หนังสือที่มีภาพประกอบหน้าเนื้อเรื่อง คือในหน้าเนื้อเรื่องทั้งหมดหรือบางหน้าจะมีองค์ประกอบที่เป็นภาพรวมอยู่กับเนื้อเรื่องด้วย ตำแหน่งของภาพประกอบนี้ควรจะได้รับการวางให้อยู่ใกล้เคียงกับเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภาพให้มากที่สุด นอกจากนี้การใส่คำบรรยายภาพก็จะช่วยเพิ่มความน่าสนใจและเสริมความเข้าใจในการอ่านเนื้อเรื่อง โดยคำบรรยายภาพก็มักจะเป็นตัวอักษรที่แตกต่างจากเนื้อเรื่อง ตำแหน่งของคำบรรยายภาพควรอยู่ใต้หรืออยู่ใกล้ภาพที่จะบรรยายให้มากที่สุด การจัดวางองค์ประกอบในหน้าเนื้อเรื่องประเภทนี้มักจะมีหลากหลาย

ในแต่ละหน้า นักออกแบบจะต้องคำนึงถึงจังหวะในการนำเสนอเนื้อหา เช่น อาจจะมีภาพใหญ่เต็มหน้าแล้วอีกสิบหน้าต่อไปเป็นเนื้อเรื่องกับภาพเล็ก ๆ แล้วค่อยเป็นหน้าที่มีภาพใหญ่อีกครั้ง เป็นต้น การออกแบบหนังสือลักษณะนี้ให้สวยงาม นักออกแบบควรพิจารณาการใช้ระบบกริดที่ออกแบบพิเศษ เพื่อให้หนังสือมีความโดดเด่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

การออกแบบหน้าเนื้อเรื่อง องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของหนังสือคือ ส่วนที่เป็นเนื้อเรื่อง เนื่องจากเป็นส่วนที่ผู้อ่านสนใจติดตาม และใช้ประโยชน์มากกว่าส่วนอื่น ๆ ของหนังสือ ในการออกแบบหน้าเนื้อเรื่องนี้ ผู้ออกแบบต้องคำนึงถึงหลักการอ่านง่ายเป็นหลัก นั่นก็คือทำอย่างไร จะให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาในหนังสือได้ดีและรวดเร็วที่สุด เช่น การออกแบบโดยใช้ขนาดตัวอักษรช่วยเน้นให้เห็นความแตกต่างระหว่างหัวข้อใหญ่กับหัวข้อย่อยเพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบถึงโครงสร้างของเนื้อหาให้การย่อหน้าช่วยแบ่งเนื้อหาออกเป็นส่วน ๆ และให้โอกาสผู้อ่านได้พักสายตา ใช้ความหนา ความเข้ม หรือลักษณะที่แตกต่างกันของอักษรเพื่อเน้นข้อความสำคัญ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ต้องคำนึงถึงความมีเอกภาพด้วยการรักษาแนวการออกแบบให้เป็นแนวเดียวกันตลอดเล่ม หรือหากต้องการให้มีการเน้นหรือความแตกต่างบ้างก็ควรเป็นความแตกต่างที่ไม่ขัดกับแนวการออกแบบในภาพโดยรวมของหนังสือเล่มนั้น

10. หน้าภาคผนวก ภาคผนวกเป็นส่วนของหนังสือที่แยกไว้ทำเรื่องทั้งหมด การออกแบบหน้าภาคผนวกนี้ก็ดำเนินการเช่นเดียวกับหน้าเนื้อเรื่อง หากมีเนื้อหาจำนวนมากก็อาจลดขนาดตัวอักษรให้เล็กลงกว่าที่ใช้ในหน้าเนื้อเรื่องก็ได้เพราะไม่ใช่เนื้อเรื่องโดยตรง หากผู้เขียนเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน เช่น หนังสือประเภทวิชาการ อาจใช้หน้านี้เพื่อบ่งบอกถึงที่มาต่าง ๆ ของข้อมูลที่ผู้เขียนใช้ในการอ้างอิง

11. หน้าเชิงอรรถ อาจจะได้มาจากหนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ หรือการสัมภาษณ์บุคคลก็ได้ จะมีเฉพาะหนังสือประเภทวิชาการ

12. หน้าบรรณานุกรม หน้าบรรณานุกรมมีเฉพาะในหนังสือที่เป็นหนังสือประเภทวิชาการเท่านั้น หน้านี้ก็เป็นอีกหน้าหนึ่งที่ต้องออกแบบอย่างเรียบง่าย และควรศึกษาระเบียบวิธีแสดงบรรณานุกรมให้ถูกต้องว่าควรจะมีตัวอักษรตัวหนา ตัวเอน หรือย่อหน้าที่ใดบ้าง ขนาดตัวอักษรควรจะเป็นขนาดที่ใกล้เคียงกับตัวอักษรที่เป็นเนื้อเรื่อง

13. หน้าดัชนี หน้าดัชนีมักจะมีเฉพาะในหนังสือประเภทวิชาการเท่านั้น โดยอาจจะมีการเปลี่ยนลักษณะตัวอักษรเพื่อให้ง่ายแก่การมองค้นหา เช่น ส่วนที่เป็นชื่อใช้ตัวตรง ตามด้วยเลขหน้าที่มีชื่อเสียงเหล่านั้นปรากฏอยู่ซึ่งเป็นตัวเอน เป็นต้น ขนาดตัวอักษรควรจะเป็นขนาดเล็กกว่าตัวอักษรที่เป็นเนื้อเรื่อง

14. ปกหลัง เป็นหน้าที่อาจเว้นว่างไว้หรือใส่ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เขียนหนังสือ เช่น ประวัติหรือผลงานในอดีต ซึ่งอาจจะมีไว้ในปกหลังด้านในก็ได้

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบและจัดทำหนังสือ

การสร้างสรรครูปแบบหนังสือเล่มนั้นต้องสอดคล้องเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ และกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้งานการผลิตหนังสือเล่มนั้นเป็นที่ประทับใจแก่กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการให้อ่านหนังสือเล่มนั้น ซึ่งข้อควรพิจารณาดังกล่าว ได้แก่

1. เนื้อหาของหนังสือ นักออกแบบต้องรู้ว่าหนังสือที่จะออกแบบนั้นมีเนื้อหาเป็นลักษณะใด โดยทั่วไปแล้วสามารถจำแนกประเภทของหนังสือออกตามลักษณะเนื้อหาได้เป็น 2 ประเภทคือหนังสือสารคดีและหนังสือบันเทิงคดี

หนังสือทั้งสองประเภทนี้จะมีแนวทางการออกแบบที่แตกต่างกัน กล่าวคือ หากเป็นหนังสือสารคดี แนวทางการออกแบบมักมีลักษณะเป็นทางการ มีการจัดรูปเล่มที่เป็นมาตรฐาน ดูน่าเชื่อถือ ส่วนหนังสือประเภทบันเทิงคดีจะมีความเคร่งครัดน้อยกว่า อาจใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบให้มีรูปเล่มน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เช่น พิมพ์ด้วยกระดาษสาตลอดเล่ม หรือเย็บเข้าเล่มโดยใช้เชือกปอร้อย หรือหากเป็นหนังสือแนวโรแมนติกาอาจจัดทำกล่อง (case) หุ้มหนังสืออีกชั้นหนึ่งเพื่อไว้สำหรับมอบเป็นของขวัญในโอกาสพิเศษ เป็นต้น

2. ผู้อ่าน จุดมุ่งหมายสำคัญของการออกแบบหนังสือ คือดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน และช่วยให้ผู้อ่านอ่านเรื่องราวที่ปรากฏในหนังสือเล่มนั้นโดยสะดวกจนตลอดเล่ม นักออกแบบจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงผู้อ่านซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายว่ามีลักษณะอย่างไร เช่น เพศ วัย การศึกษา อาชีพ ลักษณะสังคม ฯลฯ ซึ่งเป็นปัจจัยแสดงถึงปฏิกริยาการตอบสนองและการยอมรับในหนังสือเล่มนั้น ๆ การกำหนดรูปแบบ การเลือกใช้ภาพประกอบ การเลือกใช้ตัวอักษรสำหรับข้อความต่าง ๆ จะต้องให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน เช่น งานออกแบบหนังสือสำหรับเด็ก รูปแบบของภาพและข้อความต้องตรงไปตรงมา ชัดเจน สะดุดตา และสวยงาม ถ้าเป็นหนังสือสำหรับผู้ใหญ่ อาจนำเสนองานออกแบบในลักษณะที่มีความสลับซับซ้อนได้

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ควรตระหนักอยู่เสมอในการออกแบบหนังสือ คือ การจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนั้นจะต้องไม่ขัดต่อการรับรู้ และลักษณะวัฒนธรรม จารีตประเพณีของสังคมนั้นด้วย

3. วัตถุประสงค์ในการใช้ ในการออกแบบหนังสือเล่มแต่ละครั้ง จะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการใช้งานของหนังสือเล่มนั้น ๆ เป็นหลักว่า ผู้อ่านมักจะใช้หนังสือเล่มนั้นเพื่อ

อะไร และในลักษณะใด เมื่อเวลาออกแบบจึงต้องออกแบบให้สะดวกแก่การใช้งานเป็นสำคัญ เช่น หนังสือพจนานุกรม สารานุกรม หนังสืออ้างอิง เป็นหนังสือซึ่งผู้ใช้ไม่ได้อ่านทุกหน้าหรือเรียงลำดับตั้งแต่หน้าแรกไปจนถึงหน้าสุดท้าย หากแต่ใช้สำหรับการค้นคว้าอ้างอิงโดยการเปิดหาเฉพาะส่วนที่ต้องการเท่านั้น การออกแบบจึงควรให้สะดวกแก่การค้นหาคำและความหมายที่ปรากฏอยู่ในหนังสือนั้น ส่วนหนังสือประเภทเรื่องสั้น ผู้อ่านมักจะถือติดตัวไปเพื่ออ่านในยามว่าง การออกแบบรูปเล่มก็ควรให้สะดวกแก่การพกพา และมีขนาดพอเหมาะแก่การถือเปิดอ่านในที่ต่าง ๆ เป็นต้น ดังภาพที่ 9.7

ภาพที่ 9.7 ขนาดรูปเล่มที่กะทัดรัดของหนังสือพจนานุกรม
ที่มา (หนังสือ, 2546)

หลักเกณฑ์การออกแบบปกหนังสือ

รายละเอียดที่สำคัญบนปกหนังสือคือ ชื่อหนังสือ ชื่อผู้ประพันธ์หรือผู้แปลรูปภาพประกอบ นักออกแบบจะต้องจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ให้สวยงามโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์การออกแบบ ได้แก่ สัดส่วน ความสมดุล ความแตกต่าง ลีลา ความมีเอกภาพ และความผสมกลมกลืนขององค์ประกอบที่อยู่บนหน้าปกหนังสือ หลักเกณฑ์ที่ควรพิจารณาในการออกแบบปกหนังสือมีดังนี้

1. ประเภทของหนังสือ หนังสือแต่ละประเภทมีลักษณะเฉพาะและรูปแบบที่แตกต่างกันอย่างมาก วัตถุประสงค์ในการสร้างหนังสือขึ้นมาไม่เหมือนกัน เช่น หนังสือที่เป็นตำราอ้างอิง หนังสือวิชาการ แบบเรียน กึ่งแบบเรียน หนังสือที่ผลิตขึ้นในโอกาสพิเศษ หนังสืออ่านเสริมสำหรับนักเรียน นวนิยาย นิทานสำหรับเด็ก หนังสือภาพ หนังสือบันเทิงเริงรมย์ หนังสือกีฬา ฯลฯ การออกแบบปกหนังสือทางวิชาการหรือแบบเรียนจะมีลักษณะแบบเป็นทางการ รูปแบบตัวอักษรและรูปภาพจำเป็นต้องเป็นแบบเรียบ ๆ เช่น ตัวอักษรแบบทางการ การจัดวางมักจะเป็นแบบจัด

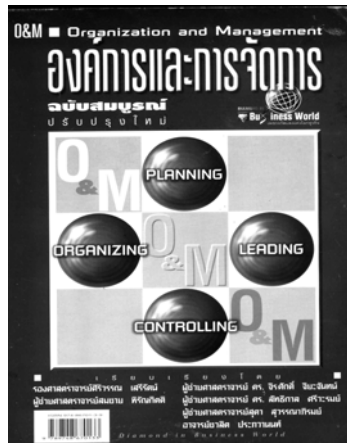
ระเบียบ หรือการกำหนดภาพให้อยู่ในกรอบหรือมีเฉพาะตัวอักษร ข้อความและชื่อผู้ประพันธ์ เท่านั้น ส่วนหนังสือบันเทิงเริงรมย์ กีฬา นวนิยาย หรือสารคดี จะมีรูปแบบค่อนข้างเป็นอิสระ มีการออกแบบชื่อหนังสือที่แปลกตาออกไป การออกแบบจัดภาพประกอบปกจะเน้นไปทางความสวยงามมากกว่าการถ่ายทอดเนื้อหา เน้นสีสันที่สดใส สะดุดตา การจัดวางรูปแบบจะแตกต่างกันไปตามลักษณะหนังสือ ถ้าเป็นหนังสือสำหรับเด็กก็จะเน้นที่ภาพประกอบบนปกที่มีความสวยงามเป็นหลัก ตัวอักษรเป็นแบบเรียบง่าย ดูสบายตา ไม่นิยมการจัดระเบียบและการกำหนดกรอบ ใช้สีสันสดใสเข้มดูฉลาด รูปภาพคมชัดแสดงสาระของเรื่องราว ดังภาพที่ 9.8

ภาพที่ 9.8 ตัวอย่างรูปแบบปกหนังสือต่าง ๆ
ที่มา (หึ่งหนังสือ, 2546)

2. บุคลิกของหนังสือ หนังสือแต่ละเล่มจะมีบุคลิกที่แตกต่างกันตามประเภทของสาระเนื้อหา และเทคนิควิธีการออกแบบ เนื่องจากปัจจุบันภาวะการแข่งขันกันทางการตลาด ทำให้หนังสือบางประเภทมีการแข่งขันกันสูงมาก หนังสือที่มีเนื้อหาสาระคล้ายคลึงกันเกิดขึ้นมากมาย นักออกแบบกราฟฟิกควรออกแบบสร้างสรรค์บุคลิกภาพของหนังสือนั้นให้มีความสวยงามโดดเด่น แปลกตามากกว่าคู่แข่ง จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของการสร้างบุคลิกเฉพาะของปกหนังสือ จึงไม่เพียงแต่ส่งเสริมคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ และการสร้างความน่าเชื่อถือแล้วยังเป็นการแข่งขันกันในด้านธุรกิจอีกด้วย ดังภาพที่ 9.9

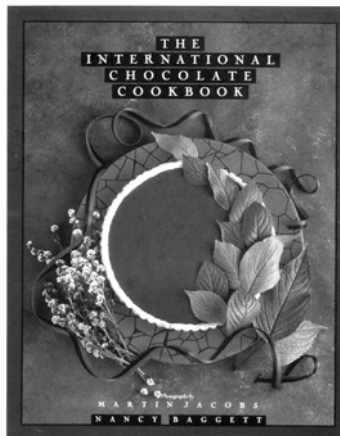

ภาพที่ 9.9 การออกแบบปกหนังสือตำราให้สวยงามเพื่อผลทางธุรกิจ
ที่มา (หนังสือ, 2546)

3. แนวทางสร้างสรรค์รูปแบบ การสร้างสรรค์แบบปกหนังสือจะมีหลักการ 3 ประการ

3.1 หลักการจัดองค์ประกอบศิลปะ เพื่อเน้นคุณค่าทางความสวยงามของเล่ม

ดังภาพที่ 9.10

ภาพที่ 9.10 การออกแบบปกหนังสือเน้นความสวยงาม
ที่มา (Silver, 1992, p. 95)

3.2 หลักการออกแบบรูปภาพหรือการกำหนดลักษณะของภาพที่จะนำมาใช้ทำปก

3.3 หลักการกำหนดแบบตัวอักษร ชื่อหนังสือ

ทั้งนี้หลักการทั้งหมดจะต้องให้สอดคล้องและเหมาะสมกับประเภทของหนังสือ และจะต้องสร้างรูปแบบแปลกใหม่ให้เกิดบุคลิกเฉพาะของหนังสือนั้นด้วย หนังสือบางเล่มจะเน้นรูปแบบเฉพาะปกหน้า บางเล่มอาจจะออกแบบปกหน้า สันปก และปกหลังควบคู่กันไป แล้วแต่วัตถุประสงค์และลักษณะของหนังสือแต่ละประเภท ดังภาพที่ 9.11

ภาพที่ 9.11 การออกแบบปกหน้า-หลัง และสันของหนังสือควบู้กัน
ที่มา (Silver, 1992, p. 86)

4. วิธีการผลิต วิธีการผลิตและระบบการพิมพ์ในปัจจุบันมีความสะดวก คล่องตัว สามารถตอบสนองต่อการผลิตงานได้อย่างเต็มที่ การออกแบบปกหนังสือที่ดี ต้องไม่สร้างความยุ่งยากซับซ้อนต่อการพิมพ์และการผลิตด้วย ความซับซ้อนเกิดขึ้นได้เสมอถ้าผู้ออกแบบใช้คำสั่งและใช้วิธีการหลายอย่าง เช่น พิมพ์ออฟเซต 4 สี และมีสีพิเศษอีก 2 สี ชื่อเรื่องดูนูนและปี่มทอง ส่วนที่เป็นภาพพิมพ์น้ำมันวานิช และเคลือบยูวีเฉพาะภาพ ปูพื้นด้วยสกรีน 20 % การใช้คำสั่งมาก ๆ เช่นนี้บางครั้งจะทำให้การผลิตเกิดการผิดพลาดได้ ในการออกแบบทุกครั้งจึงควรตั้งเป็นข้อสังเกตไว้เสมอ

5. วัสดุที่ใช้ทำปก ปกอาจออกแบบให้เป็นปกแข็งหรือปกอ่อน ปกแข็งอาจหุ้มด้วยเรกซิ่นหรือผ้าไหม การกำหนดวัสดุกับการออกแบบต้องสอดคล้องกัน เช่น ปกพิมพ์ออฟเซต 4 สี ควรเลือกใช้กระดาษที่มีเนื้อแน่น ละเอียด เช่น กระดาษอาร์ต กระดาษนิวเอช ภาพหรือข้อความจะมีความคมชัดและสีสันทนงาม ถ้าต้องการให้มีการดูนูน การกำหนดกระดาษควรมีความยืดหยุ่นสูงเพื่อให้การดูนูนให้ภาพที่คมชัดมากขึ้น นอกจากลักษณะของเนื้อกระดาษแล้ว ขนาดความหนาของกระดาษก็ต้องมีความหนาที่พอเหมาะกับความหนาของรูปเล่มด้วย

ดังนั้นการออกแบบปกหนังสือให้เป็นที่ดึงดูดใจนั้น ควรให้ชื่อเรื่องหรือชื่อหนังสือเป็นตัวอักษรโตกว่าตัวอักษรส่วนอื่น ๆ จัดวางไว้ในตำแหน่งที่เด่นสะดุดตา การเลือกตัวพิมพ์ของส่วนต่าง ๆ ที่อยู่บนปกหนังสือต้องเลือกขนาดและแบบตัวพิมพ์มีขนาดและน้ำหนักให้หนักเบาตามลำดับความสำคัญ

กระบวนการออกแบบและจัดทำหนังสือ

การออกแบบหนังสือนั้นต้องมีการกำหนดและวางแผนก่อนการออกแบบหนังสือและดำเนินการจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ตามหลักการออกแบบที่ถูกต้อง ทำให้การออกแบบและจัดทำหนังสือต้องมีขั้นตอนในการปฏิบัติดังนี้

1. ศึกษาและทำความเข้าใจหนังสือ ก่อนที่จะทำการออกแบบ นักออกแบบจะต้องพยายามหาข้อมูลจากผู้เขียนหรือสำนักพิมพ์ถึงวัตถุประสงค์ในการเขียนหรือจัดทำหนังสือ และจะต้องทราบถึงลักษณะของผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายว่าเจตนาจะมุ่งที่ใครเป็นหลักและบุคคลกลุ่มนี้มีพฤติกรรมและความชอบไม่ชอบอย่างไร นอกจากนี้ยังต้องทราบให้ชัดเจนว่าผู้เขียนมีความคิดหลักหรือแนวคิดเบื้องหลังของหนังสืออย่างไร รวมทั้งเป็นหนังสือประเภทใดและควรจะมีบุคลิกภาพแบบไหน เพราะประเภทของหนังสือนั้นมีหลากหลาย

2. กำหนดขนาดและรูปแบบของหนังสือ เมื่อเทียบกับหนังสือพิมพ์และนิตยสารแล้วหนังสือสามารถจัดทำได้หลายขนาดและหลายรูปแบบมากกว่า ซึ่งในการเลือกขนาดและรูปแบบที่เหมาะสมนี้จะต้องดูจากวัตถุประสงค์และประเภทของหนังสือเป็นหลัก ส่วนใหญ่แล้วจะต้องพยายามเลือกขนาดที่ตัดกระดาษได้โดยเหลือเศษน้อย แต่เพื่อเป็นการประหยัดกระดาษเพื่อลดต้นทุน นอกจากนี้ในกรณีที่เป็นหนังสือที่ระลึกราคาแพงและต้องการรูปแบบที่แปลกแตกต่างไปจากปกติ

2.1 ขนาดของหนังสือซึ่งเป็นที่นิยมกันมาก เช่น $5 \frac{1}{3} \times 7 \frac{1}{2}$ นิ้ว (16 หน้ายก) $5 \frac{3}{4} \times 8 \frac{1}{4}$ นิ้ว (ขนาด A5 หรือขนาดพ็อกเก็ตบุ๊ก) เป็นต้น

การกำหนดขนาดของหนังสือนั้นนอกจากจะต้องคำนึงถึงความประหยัดแล้วสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งก็คือประเภท ขนาด และจำนวนของภาพและข้อความที่จะนำเสนอสำหรับหนังสือที่มีข้อความเพียงอย่างเดียวนั้น ขนาดอาจจะไม่มีผลต่อการนำเสนอเนื้อหาหนัก แต่สำหรับหนังสือที่มีภาพแล้ว ยิ่งหนังสือมีขนาดใหญ่ก็ย่อมจะยังสามารถนำเสนอภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.2 รูปเล่มของหนังสือซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการเย็บเล่มหรือการเข้าเล่มหนังสือ (binding) เป็นสิ่งที่มีผลต่อออกแบบหนังสือด้วย การเย็บเล่มมีหลายวิธีการด้วยกัน ดังนี้

2.2.1 การเย็บกึ่ง (smith sewing) เป็นการเข้าเล่มหนังสือด้วยด้ายเพื่อยึดหน้าหนังสือไว้ด้วยกัน การเย็บกึ่งนี้มีอยู่ 2 ลักษณะคือการเย็บกึ่งด้วยเครื่อง เป็นการเย็บหน้าหนังสือเข้าด้วยกันเป็นชุดเล็ก ๆ ก่อนแล้วจึงเย็บด้านสันให้ติดกัน และการเย็บด้ายด้านข้าง เป็นการเย็บ

กระดาษทั้งหมดเข้าด้วยกันตรงด้านข้างของหน้าหนังสือ การเย็บในลักษณะหลังนี้ไม่เป็นที่ยอมรับเท่าเย็บด้วยเครื่อง

2.2.2 การเย็บอกหรือเย็บแบบมุงหลังคา (saddle stitch) เป็นการเข้าเล่มหนังสือด้วยลวดโลหะซึ่งส่วนมากจะเย็บที่สันของหนังสือ บางครั้งก็มีการเย็บลวดที่ด้านข้างของหน้าหนังสือเหมือนกัน เมื่อเย็บและพับแล้ว หน้าจะเรียงลำดับต่อเนื่องกันไป จากนี้ก็นำไปเจียนทั้ง 3 ด้าน เว้นด้านสัน กระดาษที่เคยติดกันเป็นยกก็จะถูกตัดออกอิสระเปิดอ่านได้ตลอด การเย็บแบบนี้เหมาะแก่หนังสือที่มีความหนาเพียงไม่กี่ยก หรือมีจำนวนหน้าไม่มาก และไม่ต้องการความคงทนถาวร แต่ต้องการความรวดเร็วและต้นทุนการผลิตต่ำ ราคาถูก ซึ่งการนำเอางานพิมพ์ที่พับไว้แล้วมาเย็บแล้วเรียงซ้อนรวมกันเป็นเล่มจะมีวิธีการดังตารางที่ 9.1

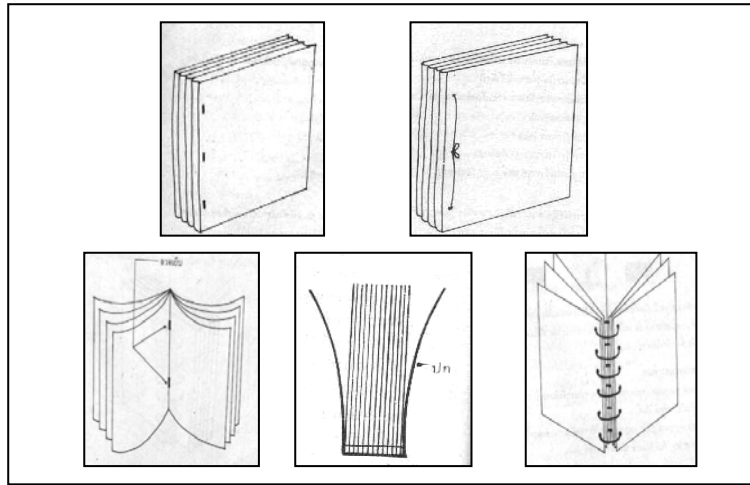
ตารางที่ 9.1 การเก็บเล่มหนังสือเย็บอกขนาด 8 หน้ายก จำนวน 3 ยก

ลำดับยก	ซีกราก	ซีกหลัง	การเรียงยก
ปก	-	-	ชั้นทับยกแรก
ยกแรก	หน้า 1 - 4	หน้า 5 - 8	ชั้นชั้นบน
ยกที่สอง	หน้า 9 - 12	หน้า 13 - 16	ชั้นชั้นกลาง
ยกที่สาม	หน้า 17 - 20	หน้า 21 - 24	ชั้นชั้นล่าง

ทีมา (พงษ์ศักดิ์ ไชยทิพย์, 2544, หน้า 76)

2.2.2 การสันทากาว (adhesive binding / perfect binding) เป็นการเข้าเล่มหนังสือด้วยการนำหน้าหนังสือมาเรียงกันแล้วใช้กาวทาที่สันนำมาปะเข้ากับกระดาษที่ทำเป็นสัน การเข้าเล่มแบบนี้จะมีปัญหาเมื่อกาวเสื่อมคุณภาพจะทำให้หนังสือหลุดร่วงออกจากเล่มได้

2.2.3 การทำเล่มเชิงกล (mechanical binding) เป็นการเข้าเล่มหนังสือด้วยการใช้ห่วง เข็มหมุด เกลียวลวด หรือเกลียวพลาสติกเพื่อยึดหน้าหนังสือทั้งหมดเข้าด้วยกันที่ด้านข้างของหน้าหนังสือ การเข้าเล่มนี้หน้าหนังสืออาจจะฉีกขาดได้ง่ายจึงเหมาะกับหนังสือที่มีการใช้งานระยะสั้น ดังภาพที่ 9.12

ภาพที่ 9.12 การเข้าเล่มหนังสือแบบต่าง ๆ
 ที่มา (วัลลภ สวัสดิวัลลภ, 2535, 224-225)

2.3 การเข้าปก ดังที่กล่าวมาข้างแล้วหนังสือนั้นมีการเข้าเล่มซึ่งมีทั้งปกอ่อนและปกแข็งขึ้นอยู่กับประเภทของหนังสือด้วยว่าจะมีการจัดทำปกในลักษณะใด ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงการเข้าปกแข็งซึ่งมีขั้นตอนในการเตรียมการ 2 ประการ คือ การเตรียมเล่มหนังสือ และการเตรียมปกหนังสือ

การเตรียมเล่มหนังสือ ได้แก่ การติดกระดาษผนึกปกด้านในและใบรองปกทั้งหน้าและหลัง อัดหนังสือให้เนื้อกระดาษอัดกันแน่นเข้าที่ไม่หย่อนตัว ฉาบเส้นด้วยกาวแห้งไว้เพื่อยึดสันไม่ให้เคลื่อน แล้วนำไปเจียนทั้ง 3 ด้าน ถ้าเป็นหนังสือหนาทำเส้นโค้งเพื่อให้ปกกดสันติดผ้ายึดสันและคิ้ว แล้วรอการเข้าปกต่อไป

การเตรียมปกแข็ง ปกแข็งประกอบด้วยชิ้นส่วนต่าง ๆ คือ แผ่นปก (กระดาษแข็ง) 1 คู่ แรกขึ้นหุ้มปก 1 แผ่น กระดาษรองสัน (กระดาษเขียนชาร์ต) ทั้งหมดมีขนาดสัมพันธ์กันกับขนาดของเล่มหนังสือ แล้วนำมาประกอบเข้ากันเป็นปก จากนั้นนำไปพิมพ์ชื่อหนังสือ ชื่อผู้แต่ง ฯลฯ ที่หน้าปก และสันปก ถ้าพิมพ์เป็นตัวทองเรียกว่า “เดินทอง”

หลังจากนั้นก็ทำการเข้าเล่มปกแข็ง คือการเอาปกหุ้มหนังสือแล้วผนึกให้ติดกันใช้แรงอัดมาก ๆ เพื่อให้ติดเรียบสนิท ขนาดแผ่นปกแข็งจะใหญ่กว่าขนาดเล่มออกมาโดยรอบทั้ง 3 ด้าน ประมาณด้านละ 1/8 นิ้ว เพื่อไว้สำหรับขั้นตอนในการเจียน ดังภาพ 9.13

ภาพที่ 9.13 การเข้าเล่มและเจียนรูปเล่ม
ที่มา (กรุงเทพออนไลน์, 2546)

2.4 รูปแบบของปกหน้า เนื่องจากความหลากหลายในรูปแบบที่เป็นไปได้ในการออกแบบปกหน้าของหนังสือ นักออกแบบจึงควรตกลงร่วมกันกับผู้เขียนหรือสำนักพิมพ์เรื่องรูปแบบของปกหนังสือก่อนในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

2.4.1 กระดาษที่ใช้ในการพิมพ์ปกหน้า จะเป็นกระดาษแบบเดียวกับหน้าในหรือจะเป็นกระดาษที่มีความหนากว่าปกติ ส่วนใหญ่แล้วกระดาษที่ใช้ในการทำปกหน้ามักจะเป็นกระดาษแข็ง ในบางครั้งอาจจะมีการหุ้มหรือเคลือบเอาไว้ด้วยวัสดุชนิดอื่น เช่น ผ้าหรือพลาสติกก็ได้

2.4.2 หน้าหุ้มปก หนังสือที่มีความหนาแน่น หรือที่มีราคาสูงมักจะมีหน้าหุ้มปก เพื่อรักษาปกหน้าไว้ไม่ให้เสียหาย

2.4.3 ระบบการพิมพ์และจำนวนสีที่จะพิมพ์ รวมทั้งการใช้เทคนิคพิเศษอื่นในทางการพิมพ์หรือไม่ เนื่องจากปกหน้าของหนังสือทำหน้าที่เหมือนหน้าโฆษณาขายหนังสือเล่มนั้น จึงเป็นเรื่องที่สมเหตุสมผลที่จะให้ความสำคัญเป็นพิเศษทั้งในงานออกแบบและการผลิต

2.5 รูปแบบของหน้าใน รูปแบบของหน้าในของหนังสือเล่มนั้นจะมีลักษณะเช่นไร ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของสิ่งที่จะเป็นองค์ประกอบของเนื้อหา ได้แก่ เนื้อหาที่เป็นตัวพิมพ์และภาพประกอบต่าง ๆ ว่ามีมากน้อยและต้องการคุณภาพในระดับใด ทั้งนี้ควรพิจารณาในเรื่องต่อไปนี

2.5.1 กระดาษที่ใช้ในการพิมพ์เป็นกระดาษชนิดใด และจะเป็นกระดาษที่มีความหนาหรือน้ำหนักเท่าใด

2.5.2 ระบบการพิมพ์ที่เหมาะสมควรเป็นระบบใด และพิมพ์กี่สี ในหนังสือบางเล่มอาจจะมีหน้าในที่มีการพิมพ์สีไม่เท่ากัน จึงต้องมีการกำหนดว่าจะจะเป็นหน้าสีกี่หน้า หน้าสีหน้าเดียวกี่หน้า รวมทั้งการใช้เทคนิคพิเศษอื่นในทางการพิมพ์หรือไม่ โดยปกติแล้วหน้าในของหนังสือมักจะไม่ค่อยมีเทคนิคพิเศษอะไรมากนัก ยกเว้นหนังสือเด็กซึ่งอาจจะมีการอัดตัดตามตามแม่แบบหรือไดคัท หรือป๊อปอัพ (pop up) เพื่อเพิ่มมิติให้หน้าหนังสือ

2.6 แบบและขนาดตัวอักษร ปกติแล้วตัวอักษรที่ใช้ในหนังสือหนึ่งแบบ จะไม่มีความหลากหลายมากนัก แต่อาจมีความแตกต่างกันระหว่างตัวที่เป็นหัวเรื่องหรือพาดหัว กับตัวที่เป็นเนื้อเรื่องเท่านั้น อย่างไรก็ตามขนาดของตัวเนื้อหาจะต้องพิจารณาใช้ขนาดที่เหมาะสมกับผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย หากเป็นผู้มีอายุมาก หรือเด็กอาจจะต้องเลือกตัวอักษรที่มีขนาดใหญ่กว่าตัวอักษรที่ใช้สำหรับวัยรุ่นหรือผู้ใหญ่ทั่วไป

2.7 แบบและจำนวนภาพประกอบ ภาพประกอบเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่ต้องนำมาพิจารณาว่าต้องการจะนำเสนอภาพประกอบเป็นสีหรือขาวดำ จำนวนอย่างละกี่รูป ซึ่งแบบและจำนวนภาพประกอบนี้จะมีผลกระทบต่อทางเลือกชนิดกระดาษ ระบบการพิมพ์ และต้นทุนในการผลิตหนังสือแต่ละเล่ม

2.8 การกำหนดขั้นตอนหลังการพิมพ์ เนื่องจากหนังสือมีขนาดความหนาที่หลากหลาย ทำให้มีวิธีการเย็บเล่มหนังสือที่เหมาะสมแตกต่างกันไป นอกจากนี้เทคนิคพิเศษบางอย่าง เช่น ดูนูน การประทับรอยร้อน ปุ่มทอง หรือไดคัท หรือการอัดตัดตามแม่แบบ เป็นต้นเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการภายหลังการพิมพ์เสร็จสิ้นลง ดังนั้นการได้สรุปขั้นตอนที่คาดว่าจะ

ใช้หลังการพิมพ์ไว้ล่วงหน้าจะทำให้นักออกแบบได้คิดเผื่อการจัดทำหนังสือไว้ตั้งแต่ในขณะที่ทำ
การออกแบบนั่นเอง

การกำหนดรายละเอียดเหล่านี้เป็นสิ่งที่นักออกแบบ จะต้องพิจารณากำหนด
ออกมาเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบหนังสือเพื่อให้มีขนาดและรูปเล่มตามที่ต้องการ

3. การเตรียมการและจัดทำเลย์เอาต์ เมื่อผ่านขั้นตอนของการวางแผนกำหนดขนาด
รูปเล่มแล้ว ในขั้นตอนของการเตรียมการต่อไปคือผู้ออกแบบและจัดหน้าหนังสือจะต้องทำเลย์เอาต์ของ
หนังสือเล่มนั้นให้เสร็จสมบูรณ์ โดยทำแบบร่างของหนังสือซึ่งแสดงรายละเอียดต่าง ๆ ไว้ออกมา
เพื่อเป็นแบบหรือแนวทางให้แก่ผู้ดำเนินการพิมพ์ดำเนินการในขั้นตอนต่อไป และเพื่อป้องกันการ
ผิดพลาดและความสูญเปล่าซึ่งอาจจะเกิดขึ้นในระหว่างการผลิต

การทำเลย์เอาต์หนังสือก็คล้ายกับสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น ๆ ที่ทำได้หลายระดับ คือ
ระดับเลย์เอาต์ขนาดจิ๋ว ระดับเลย์เอาต์ขนาดหยาบ และระดับเลย์เอาต์สมบูรณ์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
ขนาดและความซับซ้อนของสิ่งที่จะพิมพ์ จำนวนสีที่พิมพ์ เป้าหมายของสิ่งพิมพ์ และระดับความ
ต้องการให้ผู้อ่านสนใจในสิ่งพิมพ์นั้น นักออกแบบนอกจากต้องมีความรู้ทางด้านศิลปะและ
หลักการออกแบบแล้วยังจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพิมพ์ด้วย

กล่าวโดยสรุปการออกแบบหนังสือต้องมีการวางแผนและเตรียมการอย่างรอบคอบเริ่ม
ด้วยการกำหนดขนาดรูปเล่มให้เป็นขนาดมาตรฐาน ในส่วนที่เป็นเนื้อเรื่องควรรีใช้อักษรที่อ่านง่าย
ชัดเจนมีขนาดเหมาะสมกับการอ่านของกลุ่มเป้าหมาย ที่สำคัญคือจะต้องมีขนาดตัวอักษรไม่เล็ก
จนเกินไป การจัดวางหน้าหนังสือต้องมีจุดมุ่งหมายให้อ่านง่ายเข้าใจง่าย เชิญชวนให้ผู้อ่าน
ติดตามอ่านจนตลอดเล่ม และควรหลีกเลี่ยงการออกแบบที่เล่นลวดลายต่าง ๆ มากเกินไปซึ่งอาจ
ทำให้ผู้อ่านสับสน

หนังสือสำหรับเด็ก

หนังสือสำหรับเด็กเป็นหนังสือเล่มอีกประเภทหนึ่งที่นักออกแบบควรมีความรู้ความเข้าใจ
เพื่อทำให้การออกแบบนั้นมีความเหมาะสมกับกลุ่มผู้อ่านที่เป็นเด็กโดยเฉพาะ เพราะหนังสือเป็น
สื่อเพื่อการเรียนรู้ที่จะช่วยโน้มน้าวให้เด็กเกิดความรู้สึกในเนื้อหา เกิดความเพลิดเพลินในการ
เรียนรู้โดยไม่รู้ตัว การออกแบบจัดหน้ารูปเล่มและภาพประกอบจึงมีความสำคัญมากที่นัก
ออกแบบต้องสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับความสนใจ ความชอบและพฤติกรรมการรับรู้ของเด็กแต่
ละวัยที่มีความแตกต่างกันไป การออกแบบให้มีความเรียบง่าย มีความชัดเจนทั้งสาระและ

ภาพประกอบ มีความสวยงามทั้งการจัดโครงสร้าง และการตกแต่งองค์ประกอบอื่น ๆ ทั้งนี้ รายละเอียดของการออกแบบและจัดทำหนังสือเด็กมีดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการออกแบบและจัดหน้าหนังสือสำหรับเด็ก

1.1 เพื่อกระตุ้นความพอใจให้เกิดการสนองตอบ และมีความสนใจในเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอด้วยการใช้ลักษณะภาพที่ดีและมีขนาดใหญ่

1.2 การใช้สีที่เหมือนจริงในการนำเสนอจะทำให้เด็ก ๆ เกิดความเข้าใจในเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น ขนาดและสีของตัวอักษรที่พอเหมาะทำให้มีความชัดเจนและน่าสนใจ สามารถอ่านได้ นานไม่เบื่อ

1.3 เพื่อต้องการให้เกิดความรักหนังสือ และเกิดความรู้สึกที่ดีต่อหนังสือซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลเบื้องต้นทางการศึกษาหาความรู้ต่าง ๆ

1.4 การออกแบบภาพ การจัดวางหน้าอย่างพิถีพิถัน สวยงาม จะช่วยส่งเสริมความรู้สึกนึกคิดในทางด้านสุนทรียภาพ และสนับสนุนให้เกิดจินตนาการในการสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี

2. แนวคิดของการออกแบบและจัดหน้าหนังสือสำหรับเด็ก

การออกแบบหนังสือเด็กต่างจากการออกแบบหนังสือประเภทอื่น ๆ หนังสือประเภทนี้มุ่งเน้นการนำเสนอเนื้อหาด้วยภาพประกอบหลัก และมีข้อความเป็นส่วนประกอบ การมองภาพ การรับรู้ การเห็น และความชอบของเด็กย่อมแตกต่างไปจากผู้ใหญ่ ผู้ออกแบบจึงควรศึกษาหลักการจิตวิทยาการรับรู้และการคุณภาพของเด็กด้วย

3. การออกแบบรูปเล่มหนังสือสำหรับเด็ก

รูปเล่มของหนังสือแต่ละอย่างแตกต่างกันไปด้วยจุดประสงค์ที่แตกต่างกันต้องคำนึงถึงความสวยงาม ความสะดวกในการหยิบอ่าน การพกพา การเก็บรักษา ความเหมาะสมกับขนาด ความหนาของหนังสือ และความสอดคล้องกับระบบการจัดพิมพ์ ขนาดที่นิยมในการพิมพ์ปัจจุบันแบ่งได้ดังนี้ (พงษ์ศักดิ์ ไชยทิพย์, 2544, หน้า 75)

3.1 ขนาดฉบับกระเป๋า (pocket) 6 นิ้ว x 9 นิ้ว

3.2 ขนาดมาตรฐาน (basic) 8 ¼ นิ้ว x 11 ¾ นิ้ว

3.3 ขนาดนิตยสารภาพ (picture) 10 ½ นิ้ว x 13 นิ้ว

3.4 ขนาดหนังสือพิมพ์เล็ก (tabloid) 11 ½ นิ้ว x 14 ½ นิ้ว

ขนาดดังกล่าวข้างต้นเป็นขนาดที่ใกล้เคียงกับขนาดกระดาษมาตรฐาน ซึ่งมี

ปริมาณถูกตัดเจียนน้อยที่สุด ขนาดมาตรฐานเป็นขนาดที่ได้รับความนิยมมากที่สุด และขนาดที่ได้รับความนิยมรองลงมาคือขนาดฉบับกระเป๋า ซึ่งมักจะเป็นประเภทนวนิยาย หรือรวมเรื่องสั้น ดังภาพที่ 9.14

ภาพที่ 9.14 ตัวอย่างปกและรูปเล่มหนังสือสำหรับเด็ก
ที่มา (หึ่งหนังสือ, 2546)

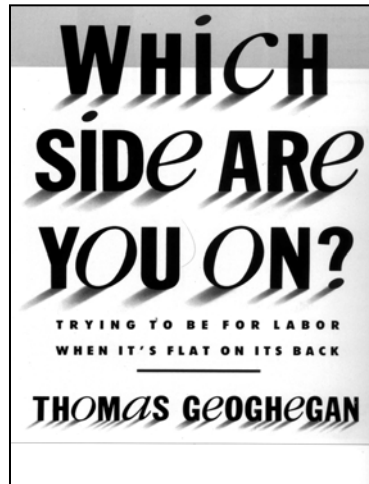
4. ความหนาของรูปเล่ม

ขนาดความหนาต้องเป็นขนาดกระดาษมาตรฐานตัดลงตัว เช่น ขนาดตัด 2 ขนาดตัด 4 หรือตัด 8 หรือที่เรียกว่า การกำหนดความหนาต้องให้ความหนาลงเต็มจำนวนยกพอดี เช่น ขนาดรูปเล่มเป็นแบบ 8 หน้ายก หมายถึง เมื่อนำกระดาษมาพับตามขนาดรูปเล่มแล้ว กระดาษขนาด 1 ยก จำนวน 1 แผ่น นำมาพับเป็น 4 ส่วนจะได้ทั้งหมดเป็น 8 หน้า เรียกว่า 1 ยก ความหนาของรูปเล่มจึงนิยมเรียกเป็นจำนวนยก เช่น 10 ยก (80 หน้า) 15 ยก หมายถึงมีทั้งหมด 120 หน้า และถ้าเป็นกระดาษขนาด 1 ยก จำนวน 1 แผ่นมาพับเป็น 8 ส่วน ก็จะได้ทั้งหมดเป็น 16 หน้า จึงเรียกว่าเป็นขนาด 16 หน้ายก (1 ยกจะมีจำนวน 16 หน้า)

ข้อคำนึงถึงในการออกแบบและจัดทำหนังสือ

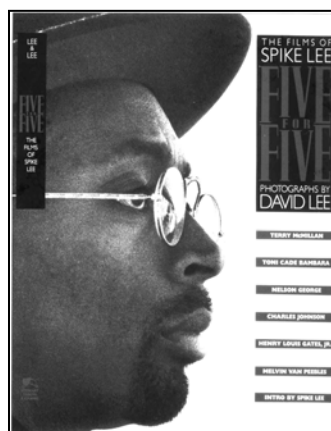
การออกแบบหนังสือมีหลักการเช่นเดียวกับการออกแบบสิ่งพิมพ์โดยทั่วไปนั่นคือ เป็นการกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาและเป้าหมายของการใช้สิ่งพิมพ์นั้น ๆ การออกแบบหนังสือจะมีลักษณะพิเศษอยู่ประการหนึ่งก็คือ มักจัดองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันอย่างมีระเบียบ เพื่อให้ผู้อ่านทำความเข้าใจเรื่องราวในหนังสือเล่มนั้นได้โดยสะดวก อย่างไรก็ตามในการออกแบบนักออกแบบควรคำนึงถึงหลักการพื้นฐานของการออกแบบดังต่อไปนี้

1. สัดส่วน หมายถึง การกำหนดสัดส่วนในการจัดหน้าปกหนังสือ การจัดวางชื่อเรื่อง หัวข้อเรื่องและตัวเรียงพิมพ์ลงในหน้าหนังสืออย่างเหมาะสม การกำหนดกรอบขอบเขต หรือขนาด รูปเล่มหนังสืออย่างได้สัดส่วนระหว่างแนวตั้งกับแนวนอน ดังภาพที่ 9.15

ภาพที่ 9.15 การออกแบบหนังสือยึดหลักความได้สัดส่วน
ที่มา (Silver, 1992, p. 156)

2. ความสมดุล หมายถึง การจัดวางตำแหน่งขององค์ประกอบต่าง ๆ ในหน้าหนังสือให้มีน้ำหนักเท่ากัน ทำให้ไม่เกิดความรู้สึกว่าองค์ประกอบของหน้านั้นหักไปข้างใดข้างหนึ่ง น้ำหนักของภาพจะขึ้นอยู่กับขนาด รูปร่าง ความเข้มและสี โดยทั่วไปแล้ว องค์ประกอบขนาดใหญ่จะดูหนักกว่าองค์ประกอบที่มีขนาดเล็กกว่า รูปวงกลมดูมีน้ำหนักมากกว่ารูปเหลี่ยม สิ่งที่มีสีเข้มจะให้ น้ำหนักมากกว่าสีอ่อน เช่นองค์ประกอบสีดำขนาดเล็กจะดูมีน้ำหนักมากกว่าองค์ประกอบขนาดใหญ่แต่สีอ่อนกว่า เป็นต้น ดังภาพที่ 9.16

ภาพที่ 9.16 การออกแบบหนังสือยึดหลักความสมดุล
ที่มา (Silver, 1992, p. 94)

3. ความแตกต่าง การสื่อข้อความใด ๆ ก็ตามมักจะต้องมีการเน้นให้เห็นความสำคัญของข้อความใดข้อความหนึ่งมากกว่าข้อความอื่นเพื่อแสดงจุดสำคัญของเรื่อง ซึ่งความคิดที่จะให้มีการเน้นข้อความใดนั้นจะต้องมีการวางแผนล่วงหน้า ความแตกต่างเกิดขึ้นได้โดยการเน้นส่วนใดส่วนหนึ่งเพื่อสร้างความรู้สึก ซึ่งอาจทำได้โดยการใช้นาฬิกา รูปร่าง สี และทิศทางที่แตกต่างไปจากองค์ประกอบอื่น ๆ ที่อยู่โดยรอบเพื่อทำให้เกิดความเด่นขึ้น

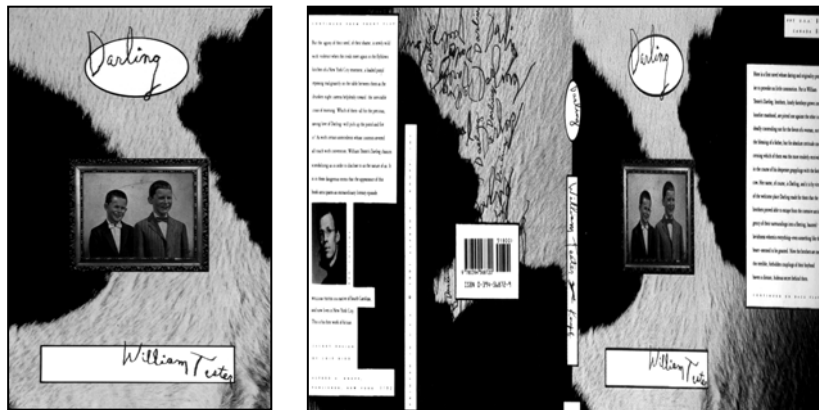
4. ลีลา หมายถึง การจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ โดยคำนึงถึง ช่วงจังหวะ ระยะห่าง ตลอดจนการกำหนดนำสายตาของผู้อ่านให้เคลื่อนไปตามองค์ประกอบต่าง ๆ ในหน้าหนังสือ ดังภาพที่ 9.17

ภาพที่ 9.17 การออกแบบหนังสือยึดหลักลีลา
ที่มา (Silver, 1992, p. 72)

5. ความมีเอกภาพ องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบที่นำมาใช้ในการออกแบบอาจมีความแตกต่างกันออกไป แต่เมื่อนำมาประกอบกันเข้าเป็นภาพรวมแล้วจะต้องมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน และต่อวัตถุประสงค์ร่วมของการออกแบบทั้งหมด เพื่อมุ่งให้เกิดผลอย่างเดียวกัน หรือมีเอกภาพขึ้นในการออกแบบ ถ้าสิ่งพิมพ์ที่ออกแบบไม่มีเอกภาพของตนเองแล้ว ย่อมไม่สามารถแสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายของการออกแบบให้เห็นได้อย่างเด่นชัดว่ามุ่งให้เกิดผลอย่างไร

6. ความกลมกลืน ในการออกแบบสิ่งพิมพ์ผู้ออกแบบจะต้องจัดให้องค์ประกอบของภาพรวมให้มีความผสมกลมกลืนกันกล่าวคือ ภาพรวมทั้งหมดจะต้องสื่อความหมายหรือให้ผลของการมองเป็นสิ่งเดียวกัน เช่น การออกแบบตั้งแต่ปกหน้า สันปก ปกหลังของหนังสือให้มีความกลมกลืนกัน ดังภาพที่ 9.18

ภาพที่ 9.18 การออกแบบหนังสือยึดหลักความกลมกลืน
 ที่มา (Silver, 1992, p. 9)

ความกลมกลืนของการออกแบบ ทำให้หน้าหนังสือมีลักษณะสวยงามและสบายตา ในขณะที่เดียวกันการใช้ความแตกต่างจะช่วยเน้นองค์ประกอบที่เป็นจุดเด่นให้เด่นชัดขึ้นมากกว่า องค์ประกอบอื่น ๆ

ดังนั้นในการออกแบบรูปเล่มหนังสือควรยึดตามขนาดมาตรฐานของกระดาษจะมีบางโอกาสที่หนังสือเล่มได้รับการออกแบบให้มีรูปเล่มพิเศษไปจากปกติธรรมดาเพื่อวัตถุประสงค์พิเศษ เช่น หนังสือสำหรับเด็ก หรือเพื่อจะออกแบบอย่างฉาบฉวยเพื่อเรียกร้องความสนใจ เช่น เอกสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ หรือเอกสารเพื่อส่งเสริมการขาย เป็นต้น อาจตัดเป็นรูปหลายเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยม หรือรูปทรงกลม เพื่อวัตถุประสงค์จะเรียกร้องความสนใจระยะสั้น ๆ มิใช่รูปเล่มหนังสือที่ต้องการใช้งานระยะเวลานาน ๆ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของหนังสือโดยทั่วไป การออกแบบหนังสือที่จะใช้งานนาน ๆ จะต้องออกแบบให้เกิดความสมดุลในความสมดุลในความรู้สึกของผู้อ่านไม่ก่อให้เกิดความรำคาญหรือความน่าเบื่อหน่าย นอกจากนี้ความหนาของหนังสือก็มีส่วนสำคัญด้วย ถ้าความหนาของหนังสือเกินครึ่งหนึ่งของความกว้าง จะรู้สึกวุ่นวายเกินไปทำให้ผู้อ่านรู้สึกวุ่นวาย ตะกุกตะกัก ไม่สะดวกแก่การใช้ ถ้าไม่จำเป็นไม่ควรออกแบบรูปเล่มหนังสือให้หนามากเกินไป แต่ถ้าหากมีความจำเป็นจะต้องบรรจุเนื้อหาสาระให้ครบถ้วน ควรแยกออกเป็นส่วนของแต่ละเล่ม เช่น เอกสารการสอนชุดวิชาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เป็นต้น

สรุป

ก่อนลงมือออกแบบและจัดทำหนังสือควรจะได้วิเคราะห์ความต้องการกลุ่มเป้าหมาย หรือผู้อ่านหนังสือเสียก่อน นอกจากนี้ยังต้องวิเคราะห์หรือทราบวัตถุประสงค์ของการจัดทำ รวมทั้งจะต้องพิจารณาข้อจำกัดต่าง ๆ ที่มีผลต่อการผลิต เพื่อนำข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้นมาใช้ในการวางแผนและเตรียมการเพื่อให้ออกแบบและผลิตหนังสือบรรลุตามวัตถุประสงค์

สำหรับการสรรค์สร้างรูปแบบของหนังสือนั้นควรเริ่มตั้งแต่ขนาด รูปเล่ม รูปแบบ ตลอดจนสารบัญและหน้าใน การนี้จะต้องผ่านกระบวนการตามขั้นตอนเพื่อให้มาซึ่งรูปแบบที่ต้องการมีสิ่ง ที่ควรคำนึงถึงในการออกแบบและจัดทำหนังสือมีอยู่มากมาย แต่ที่สำคัญคือ หนังสือเล่มนั้นมี หน้าที่ในการสื่อข้อความที่ค่อนข้างจะคงทนถาวรในรูปของตำรับตำราต้องได้รับการออกแบบที่ คงทนถาวร เหมาะมือ ตรงข้ามกับนิตยสารหรือวารสารซึ่งมีอายุใช้งานสั้นกว่าหนังสือเล่ม จึงไม่ ต้องคำนึงถึงความคงทนถาวร แต่มาเน้นในเรื่องของความสวยงาม สะดุดตา และเน้นเรื่องสีสัน เป็นสำคัญ

จะเห็นได้ว่าหลักการทั่วไปในการออกแบบและจัดทำหนังสือ ในด้านโครงสร้างหรือระบบ กริดนั้นหนังสือควรมีโครงสร้างที่แน่นอนสม่ำเสมอ ไม่ต้องมีความยืดหยุ่นเหมือนโครงสร้างของ หนังสือพิมพ์ ทั้งนี้ก็เพราะเนื้อหาของหนังสือเป็นเรื่องเดียวกันต่อไป ไม่ได้มีความหลากหลาย ดังเช่นหนังสือพิมพ์หรือนิตยสาร การเลือกและจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาพและ ตัวอักษรจะต้องคำนึงถึงความสะดวกของผู้อ่านในการอ่านหนังสือตามเนื้อหาได้อย่างต่อเนื่องเป็น หลักสำคัญ

แบบฝึกหัดท้ายบทที่ 9

1. จงอธิบายความหมายของการออกแบบหนังสือ
2. หลักเกณฑ์สำคัญของการออกแบบหนังสือประกอบด้วยอะไร
3. จงอธิบายถึงองค์ประกอบหลักของหนังสือว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง
4. การใช้ภาพประกอบในการออกแบบปกหนังสือมีประโยชน์สำคัญหรือไม่อย่างไร
5. การใช้สีชาวดำในการพิมพ์เนื้อหาภายในหนังสือเล่มเพราะเหตุใด
6. กระดาษกวีมีความจำเป็นต่อการออกแบบและจัดทำหนังสือหรือไม่ อย่างไร
7. ในการออกแบบและจัดทำหนังสือสำหรับเด็กควรคำนึงถึงอะไรบ้าง
8. จงอธิบายถึงกระบวนการวางแผนและเตรียมการในการจัดทำหนังสือว่ามีส่วนด้านใดบ้าง
9. จงเปรียบเทียบองค์ประกอบสำคัญของการจัดหน้าในของหนังสือมาให้เห็นชัดเจน
10. ในการสร้างสรรค์รูปแบบหนังสือเล่มควรดำเนินการในขั้นตอนใดบ้าง ที่ทำให้ได้หนังสือที่ออกแบบเสร็จสมบูรณ์ สวยงาม และเป็นไปตามวัตถุประสงค์